

Nyutdannede sosionomers og barnevernspedagogers holdninger til brukermedvirkning i barnevernet

Analyse basert på data fra StudData2

Artikkelen er vitenskapelig vurdert av forskere utenfor redaksjonen.

Av Harald Koht

Harald Koht
er førsteamanuensis
ved avdeling for sam-
funnsfag, Høgskolen
i Oslo.
Postadresse:
Høgskolen i Oslo,
Avdeling for sam-
funnsfag,
Postboks 4,
St. Olavs plass,
0130 Oslo.

E-post: harald.koht@
sam.hio.no

Sammendrag

Denne artikkelen presenterer funn fra en undersøkelse av holdninger til brukermedvirkning blant nyutdannede sosionomer og barnevernspedagoger fra to høyskoler i Norge. Generelt mener kandidatene at barn og foreldre bør ha stor innflytelse på egne saker, men de er mer forbeholdne i spørsmål som gjelder utvikling av tjenestetilbudet og forholdet til saksbehandler. En analyse av underliggende faktorer tyder på at oppslutningen om idealet om brukernes selvbestemmelsesrett kommer i konflikt med intervensjonsorienterte synspunkter. Motforestillinger som vektlegger tiltak for å beskytte barn framfor hensynet til brukeinnflytelse, er mer utbredt blant barnevernspedagoger enn blant sosionomer. Dette kan ha sammenheng med forskjeller i fokus på brukermedvirkning som tema i undervisningen ved hver av de to utdanningene.

Begrunnelser for brukermedvirkning

Både i politisk teori og i sosialt arbeid finnes det en velutviklet argumentasjon for økt brukermedvirkning. En vanlig påstand er at medvirkning vitaliserer demokratiet og bidrar til å sikre dem som berøres en rett til å bli hørt i beslutninger som angår dem. Fra et pedagogisk og terapeutisk ståsted bidrar medvirkning til at brukeren ansvarliggjøres og engasjeres i sin egen behandling (Rønning & Solheim 1998; Taylor 2003). Sosialpolitisk har det vært argumentert for at brukermedvirkning vil bidra til å høyne kvaliteten av ytelsene til utsatte grupper (Taylor 2003). I økende utstrekning blir disse argumentene også gjort gjeldende for barn og ungdom, ikke minst fordi barns kompetanse som sosiale aktører er blitt mer anerkjent (Sinclair 2004).

Fordi brukermedvirkning alltid har nytt godt av moralsk legitimitet, kan de ideologiske og faglige argumentene for brukermedvirkning lett framstå som politiske korrekte honnørord. Dermed har det oppstått et betydelig gap mellom diskursen om medvirkning og praktiske problemer ved iverksetting (Kliksberg 2000). Profesjonelle som har innvendinger mot utstrakt brukermedvirkning kan oppfattes som paternalistiske og autoritære. I følge David Shemmings (2000) fører ensidige perspektiver på brukermedvirkning

til en klar polarisering av synspunkter blant britiske sosialarbeidere. De sterkt rettighetsorienterte står diametralt mot de intervensjonsorienterte som på sin side vektlegger tiltak for å beskytte barn framfor hensynet til brukerinnflytelse. Begge grupper får kritikk for å innta posisjoner som er lite fleksible. Shemmings mener løsningen ligger i at begge retninger må ta mer hensyn til situasjonsbestemte forhold. Rønning og Solheim utdyper dette ved å peke på at «brukermedvirkning kan foregå på ulike nivåer, at det er ulike *grader* av brukermedvirkning og at vi må se på brukermedvirkning i ulike *faser* i en prosess» (Rønning & Solheim 1998). Anvendelsen av brukermedvirkning i barnevernet bør derfor nyanseres i forhold til beslutningstyper og kontekstuelle vilkår. Dette gjelder enten man tar for seg ulike trinn i saksbehandlingen eller forholder seg til barn, ungdom, pårørende eller andre relevante aktører.

Forskning om barn og brukermedvirkning

I en oversiktsartikkel fra 2004 hevder Ruth Sinclair at den omfattende litteraturen om barns deltakelse omfatter få empiriske undersøkelser. Hun savner forskere som har gitt seg i kast med systematiske evalueringer. De undersøkelsene som foreligger tyder likevel på at barns medvirkning bidrar til bedre tjenester, personlig utvikling og sosial inklusjon for brukerne (Sinclair 2004). Fra norsk forskning kan man konkludere at barn har liten innflytelse i undersøkelsessaker som gjelder dem selv (Oppedal 1999; Sandbæk 1999).

Når det gjelder foreldre, viser norske undersøkelser at de ofte opplever avmakt i møter med barnevernet. De opplever at de ikke blir hørt og føler seg satt utenfor (Christiansen 1992; Sandbæk 2000). Kontrollaspektet ved barnevernet bidrar til å redusere mulighetene for partnerskap med foreldrene (Bell 1999). Negative sider ved maktutøvelsen påvirker også tiltak for eldre ungdommer (Salisbury 2004).

Flere undersøkelser tar for seg hvordan sosialarbeidere ser på forholdet til sine brukere. I en amerikansk undersøkelse av tjenestemannsatferd fant forskerne at sosionomene skilte seg fordelaktig ut fra andre byråkrater ved at brukerne hadde den største innflytelsen på hvordan sosialarbeiderne disponerte tiden sin (Brehm & Gates 1997, 129). Shemmings (2000) fant som nevnt at sosialarbeidere er polarisert i sine synspunkter på barns medvirkning i behandlingen; mens noen vektlegger rettighetsaspektet, er andre mer opptatt av å kunne redde barna fra vanskelige situasjoner. Aksjonsorienterte forskere har vært opptatt av å styrke sosialarbeideres forståelse for brukermedvirkning ved å trekke brukere – også barn – aktivt inn i undervisningen på bachelornivå (Boylan, Dalrymple, & Ing 2000; Rimmer & Harwood 2004). Fra evalueringen av disse forsøkene kan man konkludere at også brukerne trenger informasjon, instruksjon og opplæring.

Samlet sett viser disse undersøkelsene at trass i en positiv innstilling til medvirkning blant mange sosial- og barnevernsarbeidere, mener brukerne selv at de i praksis har liten innflytelse på behandlingen. Det er imidlertid behov for å få kartlagt mer systematisk hva profesjonelle selv forstår med brukermedvirkning i forhold til ulike klientgrupper og i hvilke sammenhenger brukerne har rett til innflytelse. Ikke minst viktig er å få svar på om ulike synspunkter på brukermedvirkning kan ha sammenheng med forhold som kan påvirkes eller endres, først og fremst gjennom utdanningen.

Nyutdannede og brukermedvirkning

Hvilke oppfatninger om brukermedvirkning bringer studenter med seg til sine jobber som sosionomer og barnevernspedagoger? Som ledd i prosjektet² «Brukermedvirkning og profesjonell praksis i barnevernet» ble studenter i avgangsklassene ved høyskolene i Oslo og Volda stilt spørsmål om hva de forsto med brukermedvirkning, hvilken innflytelse brukerne bør ha. Spørsmålene inngikk i undersøkelsen StudData2 som ble gjennomført av Senter for Profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo ved avslutningen av vårsemesteret 2001.³ Noen av spørsmålene ble stilt til alle studenter som kan tenkes å få med barn å gjøre (lærere, sykepleiere mv.), mens spørsmål knyttet til barnevern ble rettet spesielt til sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere. Det er svarene fra sosionomer og barnevernspedagoger som analyseres i denne artikkelen.⁴

Profesjonelles syn på innflytelsen til brukere og andre aktører

Utgangspunktet for denne undersøkelsen er at profesjonelle i barnevernet nok har betydelig autonomi i utøvelse av yrket sitt, men at de også lar seg påvirke av andre aktører. Rimelig nok var vi særlig interessert i om sosionomer og barnevernspedagoger legger vekt på innflytelsen til barn, ungdom og foreldre, både som enkeltpersoner og kollektivt gjennom brukerorganisasjoner. Vi ønsket dessuten å sammenholde synspunktene på brukermedvirkning med oppfatningene de ferdige studentene har på sin egen innflytelse og de politiske myndighetenes. I likhet med mye annen forskning på arbeidslivsområdet, bygger undersøkelsen på respondentenes egenvurderinger, som ikke utgjør objektive, observerbare eller verifiserbare data. Vi har derfor ingen visshet for at disse standpunktene faktisk vil bli lagt til grunn når de samme personene står overfor konkrete avgjørelser. I beste fall må svarene tas og tolkes som erstatning for data som det er vanskelig å innhente i en reell arbeidssituasjon (Frank & Lewis 2004).

Tabell 1 viser hva respondentene mente om brukermedvirkning. Tabellen omfatter bare dem som svarte med de to høyeste skåringsverdiene 6 og 7 («Meget stor innflytelse») på en skala fra 1 («Meget liten innflytelse») til 7. Av tabellen går det fram at nyutdannede sosionomer og barnevernspedagoger i overveldende grad mener at den enkelte bruker bør ha stor, direkte innflytelse på sin egen sak (80,4 prosent), faktisk større enn innflytelsen til den profesjonelle. Derimot mener flertallet at fagfolk bør ha større innflytelse enn den enkelte bruker på utformingen av tjenestetilbudet generelt. Også organiserte grupper bør ha større innflytelse på tjenestetilbudet generelt enn den enkelte klient.

Tabell 1. Holdninger til brukermedvirkning blant nyutdannede sosionomer og barnevernspedagoger 2001. Sum av prosentandeler som svarte 6 eller 7 («Meget stor innflytelse»). ^a (N=245)		
	Barnevern (N=114)	Sosionom (N=131)
Enkeltpersoner: Over tjenester rettet direkte mot ham eller henne	75,5***	84,7***
Enkeltpersoner: Over utvikling av tjenestetilbud generelt	42,3	54,7
Profesjonelle: direkte innflytelse	33,7	36,0
Profesjonelle: generell innflytelse	50,4	58,0
Organiserte brukere: generell innflytelse	40,5***	61,9***
Politiske myndigheter: generell innflytelse	25,7	26,1

Tabellnoter: ^a Ordlyden på spørsmålet var: «Hva mener du om brukermedvirkning? Med brukere menes mottakere av tjenester i offentlig og privat sektor, for eksempel klienter og pasienter eller elever og foreldre. Hvor stor innflytelse synes du følgende personer eller instanser bør ha?»
 ***Svarene er signifikant forskjellige for de to gruppene, $p < 0,01$ (Kolgorov-Smirnov-test).

Derimot viser kandidatene liten tiltro til at politiske myndigheter har noe å bidra med til utformingen av tjenestetilbudet på sitt område. Tilsynelatende er det en potensiell allianse av profesjonelle og brukerorganisasjoner som bør prege utformingen av sosiale tjenester. Synet på politikerne kan enten være farget av en generell skepsis til autoriteter, eller en vurdering av at de ikke omfattes av brukerdefinisjonen som ligger implisitt i spørsmålet. Sammenligner man de to utdanningsgruppene virker det som om sosionomene slutter opp om brukerorienterte synspunkter i større utstrekning enn barnevernspedagogene. Den statistiske analysen viser at denne forskjellen i stor grad kan skyldes tilfeldigheter. Når det gjelder muligheten for den enkelte bruker til å påvirke egne saker og organiserte brukeres generelle innflytelse, foreligger det imidlertid signifikante forskjeller mellom de to gruppene.⁵ Sammenliknet med barnevernspedagogene legger de nyutdannede sosionomene klart større vekt på at enkeltbrukere og organisasjoner bør ha stor innflytelse.

Brukermedvirkning og autoritetsinnflytelse

Svarene i tabell 1 klarlegger ulikheter i synet på hvor sterk innflytelse ulike grupper bør ha i enkeltsaker og over utviklingen av tjenestetilbudet generelt. Den forklarer derimot ikke om ulikhetene skyldes en reell rangering i forhold til en enhetlig oppfatning av hva brukermedvirkning er eller om det er snakk om at man tror på ulike former for innflytelse. Fordi yrkesutøverne og politikerne ikke er brukere, kan man heller tenke seg at når de skårer høyt i denne undersøkelsen, skyldes det at respondentene også aksepterer legitimiteten av andre former for innflytelse, for eksempel basert på faglig og politisk autoritet. Faktoranalyse gjør det mulig å teste denne antakelsen ved å kartlegge de underliggende dimensjonene og plassere dem i komponenter (faktorer) som lar seg fortolke og bearbeide videre.⁶

Tabell 2. Variansanalyse av synet på brukermedvirkning blant sosionomer og barnevernspedagoger. Verdier over 0,55 er uthevet. N=245.		
	Komponenter (faktorer)	
	Faktor 1 «Rendyrket brukermedvirkning»	Faktor 2 «Autoritetsinnflytelse»
Politiske myndigheter: generell innflytelse	-0,068	0,770
Profesjonelle: generell innflytelse	0,362	0,725
Profesjonelle: direkte innflytelse	0,091	0,670
Organiserte brukere: generell innflytelse	0,436	0,491
Enkeltbruker: Over tjenester rettet direkte mot ham eller henne	0,865	0,156
Enkeltbruker: Over utvikling av tjenestetilbud generelt.	0,871	0,032
Forklart varians (%)	30,7	30,6
Ekstrasjonsmetode: Hovedkomponentanalyse Rotasjonsmetode: Varimax med Kaiser-normalisering. KMO-test: 0,684 Bartlett's signifikanstest: 0,000		

Tabell 2 viser resultatene fra en hovedkomponentanalyse av kandidatenes svar på spørsmålene om hva de mener om brukervedvirkning. Variablene er de samme som er gjengitt i tabell 1. Resultatet viser at to faktorer alene forklarer en vesentlig del av variansen for de seks variablene sett under ett, men at de gjør seg ulikt gjeldende.⁷ Høye verdier over 0,55 (uthevet i tabellen) indikerer at den aktuelle variabelen har en høyere ladning på variabelen og dermed forklarer en større del av variansen. Høy skåre for komponent 1 omfatter enkeltbrukere både for tjenester på individnivå og tjenestetilbudet generelt. Denne komponenten kan derfor passende kalles «rendyrket brukervedvirkning.» Derimot utgjør komponent 2 en fellesfaktor for variabler knyttet til profesjonelle yrkesutøvere og politiske myndigheter. Denne komponenten har jeg valgt å kalle «autoritetsinnflytelse.» Ingen av disse faktorene kan regnes som avgjørende for variabelen medvirkning fra organiserte brukere. Det vil si at denne variabelen er moderat ladet på begge underliggende faktorer.

Sammenholder vi resultatet av faktoranalysen med resultatene gjengitt i tabell 1 kan vi slutte at nyutdannede sosionomer og barnevernspedagoger i forhold til faktoren «rendyrket brukervedvirkning» rangerer innflytelse på tjenester rettet direkte mot den enkelte godt foran brukernes innflytelse på tjenestetilbudet generelt. For «autoritetsinnflytelse» vurderes betydningen av de profesjonelles innvirkning langt høyere enn politikernes, også på utviklingen av tjenestetilbudet. Den betydelige vektleggingen av innflytelsen til de organiserte brukerne kan forklares med at den omfattes både av «rendyrket brukervedvirkning» og «autoritetsinnflytelse.» Med andre ord kommer støtten til organiserte brukere både fra «autoritets»-orienterte og «bruker»-orienterte studenter. Denne konklusjonen kan om nødvendig kontrolleres ved analyser der komponentene i tabell 2 benyttes som variabler.

Påvirker opplæringen synet på brukervedvirkning?

En rekke forhold kan tenkes å påvirke den enkelte sosialarbeiders oppfatning av brukervedvirkning. I forbindelse med denne artikkelen har vi begrenset oss til å se på trekk ved utdanningene.⁸ Hvilke variable kan tenkes å påvirke brukerorienteringen blant kandidatene? Vår hypotese går ut på at den har sammenheng med utdanningssted, studieretning og om brukervedvirkning har vært tema i undervisningen.

Modell:

Brukerorientering = Utdanningssted + Studieretning + Brukervedvirkning som tema

Fordi vi har å gjøre med kun to høyskoler og to studieretninger, har vi valgt å bruke disse som dummyvariabler med verdiene 0 og 1. For brukervedvirkning som tema i undervisningen er brukt skalaen fra 1 til 7, slik at «vet ikke» er omkodet til verdien 4. «Rendyrket brukerorientering» er basert på de individuelle skårene for komponent 1 i faktoranalysen i tabell 2. Fordi den uavhengige variabelen er på intervallskalanivå, kan vi likevel gjennomføre en regresjonsanalyse, selv om de uavhengige variablene ikke er på intervallnivå. Modellen som skal utprøves får dermed denne formen:

Komponent 1 = Høgskolen i Oslo + Sosionom + Brukervedvirkning som tema

Tabell 3. Regresjon av utdanningsmodellen (N=236).

Uavhengige variabler	Avhengig variabel: Komponent 1 «Ren brukermedvirkning»		Avhengig variabel: Komponent 2 «Autoritetsstyring»	
	Ustandardiserte koeffisienter B	Standardfeil	Ustandardiserte koeffisienter B	Standardfeil
(Konstantverdi)	-0,311	0,205	-0,154	0,201
Høgskolen i Oslo	0,356**	0,142	-0,028	0,140
Sosionom	-0,055	0,134	-0,363**	0,132
Brukermedvirkning vektlagt i undervisningen	0,052	0,038	0,073*	0,037

Komponent 1: $R^2 = 0,035$, justert $R^2 = 0,023$. ** $p < 0,05$.
 Komponent 2: $R^2 = 0,059$, justert $R^2 = 0,047$. * $p < 0,10$ ** $p < 0,05$.

Analysen viser som forventet en lav forklart varians (R^2) fordi modellen bare omfatter noen få variabler av betydning for kandidatenes syn på brukermedvirkning. Den forteller oss likevel at valg av studiested, Høgskolen i Oslo eller Volda, best forklarer den enkeltes engasjement for økt brukermedvirkning, mens det ikke er noen signifikant forskjell i forhold til studieretningene, sosionom- eller barnevernspedagogutdanning. Den subjektive vurderingen av om brukermedvirkning som tema har fått oppmerksomhet i undervisningen gir derimot ikke noe utslag.

En tilsvarende analyse der komponent 2 «autoritetsstyring» er brukt som den avhengige variabelen gir et annet resultat. Her er det valg av utdanning som slår ut som den mest signifikante variabelen, slik at her er det først og fremst barnevernspedagoger som skårer høyt på autoritetsstyring, siden koeffisientene for sosionomer i tabellen har negative fortegn. Dessuten gir oppfatningen av brukermedvirkning som vektlagt tema i undervisningen også et beskjedent, men signifikant resultat.

Konklusjonen som vi kan trekke fra disse to analysene er at både valg av utdanning og utdanningssted spiller en begrenset, men signifikant rolle for standpunktene kandidatene inntar til brukermedvirkning. Det er nærliggende å anta at forskjeller i studieoppleggene kan forklare disse forskjellene.

Kandidatenes argumenter for brukermedvirkning

I tråd med Chris Argyris' syn på forholdet mellom uttrykt teori og bruksteori (Argyris 1994), interesserte vi oss for hvilke argumenter som nyutdannede sosionomer og barnevernspedagoger legger vekt på i vurderingen av innflytelsen til brukere og profesjonelle yrkesutøvere. I forbindelse med StudData2-undersøkelsen blant kandidater utdannet ved høgskolene i Oslo og Volda i 2002 ble det derfor tatt med spørsmål om fordeler og ulemper med brukermedvirkning. Resultatet av undersøkelsen er presentert i tabell 4.

Tabell 4. Oppfatninger om fordeler og ulemper ved brukermedvirkning blant sosionomer og barneverns- pedagoger. Sum av prosentandeler som svarte 6 eller 7 («Helt enig»). ^a N= 289.		
	Barnevern	Sosionom
Brukermedvirkning er en demokratisk rettighet (menneskerett)	75,6	78,6
Brukermedvirkning er forankret i profesjonell yrkesetikk	59,7*	69,5*
Brukermedvirkning bidrar til å ansvarliggjøre brukerne	78,3	85,5
Brukermedvirkning fører til bedre tjenester	62,3	72,5
Brukermedvirkning skaper bedre samarbeidsklime	66,7	67,9
Brukermedvirkning er hjemlet i lover og regler	33,7*	51,5*
Brukermedvirkning tar for mye tid	10,6	3,9
Profesjonelle yrkesutøvere har bedre kunnskaper enn brukerne	8,7	4,6
Brukerne mangler forutsetninger for å vite sitt beste	5,3*	1,6*
Brukerinnflytelse øker konfliktnivået mellom brukere og tjenestene	14,4	4,6
Profesjonelle yrkesutøvere bør ha autonomi i sin yrkesutøvelse	18,9	17,0
Brukermedvirkning er et tema som har fått mye oppmerksomhet i studiet	20,0*	42,7*
Tabellnoter: ^a Ordlyden på spørsmålet var: «I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn om innflytelse fra brukere og profesjonelle yrkesutøvere?»		
*Svarene er signifikant forskjellige for de to utdanningsgruppene (Kolmogorov-Smirnov-test, $p < 0,05$).		

Ideelle begrunnelser for brukermedvirkning har sterk oppslutning blant de nyutdannede kandidatene fra sosionom- og barnevernstudiene. Argumenter med utgangspunkt i at medbestemmelse bidrar til å ansvarliggjøre brukerne og innebærer en demokratisk rettighet er det stor enighet om. Mer pragmatiske synspunkter som at medvirkning fremmer samarbeidsklime, fører til bedre tjenester eller rett og slett er lovhjemlet har også stor oppslutning. Argumenter mot brukermedvirkning har tilsvarende liten oppslutning. Alt i alt gir kandidatene uttrykk for sterk støtte til både ideelle og praktiske argumenter for brukermedvirkning i barnevernet.

Også for disse spørsmålene er forskjellene mellom de to utdanningsgruppene statistisk sett ubetydelige. Bare i tre tilfeller forekommer det signifikante meningsforskjeller angående fordelene og ulempene ved brukermedvirkning. Det gjelder synet på brukernes plass i profesjonell yrkesetikk, betydningen av lover og regler og synet på brukernes forutsetninger for å vite sitt beste. Her har barnevernspedagoger en tendens til å legge mindre vekt på forankringen av brukermedvirkning i formelle og etiske normer enn sosionomene.

Den mest markante og signifikante ulikheten mellom de to gruppene går imidlertid ut på at sosionomene i langt større grad framhever brukermedvirkning som et tema som har fått mye oppmerksomhet i studiet. Dette gjenspeiler klart ulikheter i utdanningenes vektlegging av temaet. Selv om begge utdanningene tar sikte på å utvikle studentenes evne til å føle empati og sette seg inn i brukernes situasjon, leser sosionomstudentene i følge fagplanen vel 100 sider om brukermedvirkning, mens barnevernspedagogene nøyer seg med 15 sider. Det bør selvfølgelig noteres at denne siste variabelen i tabell 4 strengt tatt ikke er noe argument for eller i mot brukermedvirkning.

Tabell 4 omfatter i alt elleve variabler. I likhet med spørsmålet om hva man mener med

brukermedvirkning i forrige avsnitt, kan man her undersøke i hvilken grad disse variablene er uttrykk for to eller flere underliggende faktorer. Det er for eksempel alt antydnet at noen av argumentene for brukermedvirkning er ideelle (normative) mens andre er praktiske (utilitaristiske). For å kartlegge denne muligheten har vi også i dette tilfellet gjennomført en faktoranalyse for å få fram de underliggende dimensjonene og knytte dem – om mulig – til tolkbare komponenter.

Tabell 5. Variansanalyse av synet på fordeler og ulemper ved brukermedvirkning blant sosionomer og barnevernspedagoger. N=247.				
	Komponenter (faktorer)			
	1	2	3	4
Ansvarliggjøre brukerne	0,852	-0,126	0,016	0,068
Demokratisk rettighet	0,787	-0,160	0,103	-0,006
Bedre tjenester	0,773	-0,162	-0,092	0,158
Bedre samarbeidsklima	0,749	-0,014	-0,169	0,113
Profesjonell yrkesetikk	0,676	0,100	-0,016	-0,076
Hjemlet i lover og regler	0,456	0,115	-0,491	-0,279
Brukerne mangler forutsetninger for å vite sitt beste	-0,177	0,741	0,111	0,075
Tar for mye tid	-0,037	0,724	0,200	0,043
Profesjonelle: Bedre kunnskaper enn brukerne	0,008	0,718	-0,088	-0,041
Øker konfliktnivået mellom brukere og tjenestene	0,083	0,212	0,818	0,034
Profesjonelle yrkesutøvere bør ha autonomi i yrkesutøvelsen	0,012	0,124	0,191	0,786
Tema som har fått mye oppmerksomhet i studiet	0,256	-0,073	-0,377	0,605
Forklart varians (%)	27,3	14,5	10,0	9,3
Ekstrasjonsmetode: Hovedkomponentanalyse Rotasjonsmetode: Varimax med Kaiser-normalisering. KMO-test: 0,804 Bartlett's signifikanstest: 0,000				

Faktoranalysen i tabell 5 gir denne gang fire komponenter som påvirker hvert sitt sett av variabler slik det framgår av de utheverte verdiene. For enkelte av variablene er imidlertid ladningene svært moderate. Det gjelder som ventet spørsmålet om brukermedvirkning som tema i undervisningen, men også variabler som går på lovhjemmel, konflikt og profesjonell overlegenhet. Interessant er korrelasjonen mellom «brukerne vet ikke sitt beste» og «brukermedvirkning tar for mye tid.» Det sier seg i grunnen selv at det ikke er verdt å bruke tid på brukere som ikke vet sitt eget beste. På den annen side må det understrekes at dette ikke er en vanlig oppfatning blant de ferdige studentene!

Av forståelige årsaker blir komponentene som faktoranalysen frambringer ikke alltid navn-

gitt av den enkelte forsker (Lipsmeyer 2003). I dette tilfelle synes en demokratisk innstilling til brukermedvirkning å utgjøre den første faktoren, mens en autoritær innstilling preger den andre. Profesjonalisering kan muligens sies å være fanget opp av den fjerde komponenten som bare omfatter to variabler.

I tabell 5 er de fem første variablene ladet med den felles komponenten 1 som bygger sterkt opp om brukermedvirkning. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at variabelen som går ut på at profesjonelle bør ha autonomi i yrkesrollen har en høy ladning på komponent 4. Med andre ord er ikke faglig autonomi uten videre korrelert med brukermedvirkning. Dilemmaet mellom faglig autonomi for sosialarbeidere og bestemmelsesrett for sosialklienter er en gjenganger i litteraturen om sosialarbeid (Sennet 2004). Det er tydelig at denne potensielle konflikten ikke blir løst gjennom utdanningen, selv om man kan forestille seg at faglig autonomi vel så mye går på forholdet mellom faglig skjønn og økonomisk-administrative føringer.

Innflytelse i barnevernssaker

I delen av StudData-undersøkelsen som var rettet spesielt mot sosionomer og barnevernspedagoger, fikk respondentene tilleggsspørsmål om hvilken innflytelse profesjonelle yrkesutøvere og brukere bør ha i enkeltsaker i barnevernet. Her tok man utgangspunkt i spørsmål om eiendomsretten til egne problemer på ulike trinn i behandlingsprosessen (Rønning & Solheim 1998, 41). De enkelte spørsmålene var spesifisert slik at denne delen av undersøkelsen i alt omfatter 24 enkeltvariabler. Her skal bare gjengis rangeringen som de nyutdannede kandidatene foretok, se tabell 6.

Svarene på disse spørsmålene forekommer ganske entydige. Nyutdannede sosialarbeiderne legger meget stor vekt på foreldres og ungdoms bestemmelsesrett i mange spørsmål som kan reise seg i løpet av en barnevernsak basert på frivillighet, mens barn under 12 år vurderes å ha lite krav på å bestemme i alle spørsmål som inngår her. I forhold til sosionomene, legger barnevernspedagogene mindre vekt på barn og ungdoms brukerrettigheter. Forskjellene er til dels statistisk signifikante.

Det er særlig i de innledende fasene der det gjelder å bestemme og definere problemer at brukerne innrømmes mest innflytelse. På den annen side anses det som viktig at den profesjonelle beholder kontrollen over hvilke tiltak som skal iverksettes og med den videre kontakten med klienten. Betydningen av disse svarene består i at de konkretiserer hva kandidatene legger i brukermedvirkning. Respondentenes oppfatninger har fellestrekk med britiske sosialarbeidere som i følge undersøkelser skiller mellom barn som bestemmer selv og barn som er engasjert i en beslutningsprosess (Shemmings 2000).

Konklusjon

Resultatene fra denne undersøkelsen viser at profesjonsutdannede studenter støtter brukermedvirkning ut fra idealer om demokrati og ansvarliggjøring. De er samtidig opptatt av at faglig autonomi meget vel kan komme i konflikt med brukeridealet. Særlig i utdanningen av barnevernspedagoger bør en derfor vurdere å styrke brukermedvirkning som undervisningstema, slik at kandidatene kan bli mer bevisst på forholdet mellom brukerinnflytelse og profesjonell autoritet.

Et annet spørsmål er hvor sterkt idealene om brukermedvirkning vil stå seg når de ferske

kandidatene møter hverdagens problemer i praktisk arbeid. Senter for profesjonsforskning ved Høgskolen i Oslo gjennomførte derfor 2004 en ny undersøkelse blant de samme kandidatene med til dels de samme spørsmålene som 2001. Hvordan oppfatninger og holdninger til brukermedvirkning kan ha endret seg i dette tidsrommet får vi forhåpentlig svar på når dataene fra oppfølgingsundersøkelsene blir analysert.

Tabell 6. Holdninger til brukermedvirkning og profesjonell innflytelse i barnevernssaker blant uteksaminerte sosionomer og barnevernspedagoger 2001. Prosentdel som svarte 6 eller 7 («Meget stor innflytelse»)
^a N= 245.

	Barnevern	Sosionom
Å bestemme at et problem eksisterer		
1 Ungdom	52,2*	69,9*
2 Foreldre	54,8	63,9
3 Profesjonell	47,8	44,2
4 Barn under 12 år	20,3	37,4
Å definere hva problemet gjelder		
1 Ungdom	64,3**	71,4**
2 Foreldre	60,7	71,3
3 Profesjonell	50,1*	40,7*
4 Barn under 12 år	22,5**	41,8**
Å avgjøre om det skal gjøres noe		
1 Profesjonell	63,7	55,1
2 Foreldre	40,2	53,5
3 Ungdom	34,8**	49,6**
4 Barn under 12 år	10,6	24,2
Å velge mellom ulike former for hjelp		
1 Foreldre	54,9	64,6
2 Profesjonell	50,4	59,9
3 Ungdom	52,2	56,2
4 Barn under 12 år	15,9*	23,7*
Å initiere, vedlikeholde eller avslutte kontakten		
1 Profesjonell	58,2	60,6
2 Foreldre	36,4	50,4
3 Ungdom	28,8	41,0
4 Barn under 12 år	11,7*	19,6*
Bytte saksbehandler		
1 Foreldre	47,8	57,3
2 Profesjonell	52,7	45,2
3 Ungdom	42,4	51,2
4 Barn under 12 år	21,3	31,2
Tabellnoter: ^a Ordlyden på spørsmålet var: «I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn om innflytelse fra brukere og profesjonelle yrkesutøvere?» Svarene er signifikant forskjellige for de to utdanningsgruppene) der *p<0,1 eller **p<0,05 (Kolmogorov-Smirnov-test).		

LITTERATUR

- Argyris, Chris. (1994): *On organizational learning*. Paperback-utgave. London: Blackwell.
- Bell, M. (1999): *Working in partnership in child protection: the conflicts*. *British Journal of Social Work* 29:437-455.
- Bergwitz, Øyvind. (2002): *Forventninger til – og vurderinger av utdanningen. Resultater fra StuData-undersøkelsene i 2000 og 2001 for sosionom- og barnevernspedagogstudenter ved høgskolene i Oslo og Volda*. Upublisert notat. [Oslo]: Høgskolen i Oslo, avd. ØKS.
- Blalock, Jr., Hubert M. (1979): *Social Statistics*. Revidert 2. utgave. New York: McGraw-Hill.
- Boylan, J., J. Dalrymple, og P. Ing. (2000): *Let's do it! Advocacy, young people and social work education*. *Social Work Education* 19 (6):553-563.
- Brehm, John, og Scott Gates. (1997): *Working, shirking, and sabotage*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Christiansen, C. (1992): *Foreldreperspektiv på barnevernundersøkelsen*. *Nordisk sosialt arbeid* 3 (29-42).
- Frank, Sue A., og Gregory B. Lewis. (2004): *Government employees: working hard or hardly working?* *American Review of Public Administration* 34 (1):36-51.
- Kim, Jae-On, og Charles W. Mueller. (1978): *Introduction to factor analysis. I: Quantitative Applications in the Social Sciences*, bind 13. Beverly Hills: Sage.
- Kliksberg, Bernardo. (2000): *Six unconventional theses about participation*. *International Review of Administrative Sciences* 66 (1):161-174.
- Lipsmeyer, Christine S. (2003): *Welfare and the discriminating public: evaluating entitlement attitudes in post-Communist Europe*. *Policy Studies Journal* 31 (4):545-564.
- Oppedal, Mons. (1999): *Rettsikkerhet ved akutte vedtak etter barnevernloven*. Oslo: Institutt for offentlig rett.
- Rimmer, Anette, og Kim Harwood. (2004): *Citizen participation in the education and training of social workers*. *Social Work Education* 23 (3):309-323.
- Rønning, Rolf, og Liv Johanne Solheim. (1998): *Hjelp på egne premisser? Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Salisbury, Jane. (2004): *Clients, claimants or learners? Exploring the joined-up working of New Deal for 18-24 year olds*. *Journal of Education Policy* 19 (1):81-105.
- Sandbæk, Mona. (1999): *Children with problems: focusing on everyday life*. *Children & Society* 13:94-105.
- Sandbæk, Mona. (2000): *Foreldres vurdering av hjelpetjenester for barn*. *Tidsskrift for velferdsforskning* 3 (1):31-44.
- Sennet, Richard. (2004): *Respect in a world of inequality*. Paperback-utgave. New York: W.W. Norton.
- Shemmings, David. (2000): *Professionals' attitudes to children's participation in decision-making: dichotomous accounts and doctrinal contests*. *Child and Family Social Work* 5 (3):235-243.
- Sinclair, Ruth. (2004): *Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable*. *Children & Society* 18:106-118.
- SPS. Dokumentasjonsrapport [html-fil]. Høgskolen i Oslo, senter for profesjonsstudier, 6. mars 2003 [Lastet ned 27. september 2004]. <http://www.hio.no/content/view/full/9171>.
- Taylor, Marilyn. (2003): *Public policy in the community*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

NOTER

- 1 Forfatterens kursivering.
- 2 Forskningsprosjektet er delfinansiert av Norges forskningsråds program for kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøving, prosjektnummer 14306. Øvrige prosjektdeltakere, Sissel Seim og Tor Slettebø, takkes for avgjørende bidrag til spørsmålsstillinger og rapportering. Avdøde Svein Alve bidro med hjelp til den statistiske analysen. Frank Meyer og May-Brit Solem og to anonyme konsulenter takkes for nyttige kommentarer til manuskriptet.
- 3 Datainnsamlingen til Senter for profesjonsstudier omfattet i 2001 bare høyskolene i Oslo og Volda.
- 4 I StudData-2, fase 2 våren 2001 ble det sendt ut 3067 spørreskjemaer med en samlet deltakelse på 70,2 prosent. Datakvaliteten er drøftet i en særskilt dokumentasjonsrapport (SPS 2003). En fullstendig gjennomgang av dataene fra StudData-undersøkelsene i 2000 og 2001 er utarbeidet av Øivind Bergwitz (2002).
- 5 For å avklare om svarene fra barnevernspedagoger og sosionomer avviker mer fra hverandre enn man normalt kan forvente, er Kolmogorov-Smirnov-testen benyttet for å sammenligne de to gruppene. Testen passer der man ønsker å sammenligne to utvalg i forhold til data på ordinalskalanivå (Blalock 1979, 266-269).
- 6 I faktoranalyse antas at de observerte variablene i tabell 1 består av lineære kombinasjoner av et mindre antall underliggende kildevariabler eller komponenter (Kim & Mueller 1978, 8).
- 7 Faktoranalysen i tabellene 2 og 4 benytter en varimaxrotasjon med et standardkrav om at bare komponenter med egenverdier på 1,0 eller høyere tas med i den fullstendige faktoranalysen. Analysen i begge tabeller tilfredsstiller vanlige kriterier i henhold til KMO-test og Bartlett's test for «Sphericity.» De uthevede tallene i tabellene viser faktorladninger som har høyere verdier enn det sedvanlige minstekravet på 0,55.
- 8 Datasettet fra StudData, fase 2, inneholder et bredt spekter av bakgrunnsvariabler om den enkelte respondent som for eksempel alder og kjønn. Disse har vi for enkelthets skyld valgt å utelate fra denne analysen, selv om dette innebærer at den forklarte variansen (R^2) dermed kan bli mindre.